

Козут Ольга Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки і психології,
Тернопільський обласний комунальний
інститут післядипломної педагогічної освіти
Києнко-Романюк Лариса Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри методології та управління освітою
Вінницький обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників

Постановка проблеми. Тенденції соціально-економічного розвитку України на нинішньому етапі потребують теоретичного осмислення з точки зору якісного оновлення підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Перехід України на ринкові форми господарювання та глибокі соціальні зрушення загострюють потребу в зміні ролі закладів освіти – перехід до статусу провайдерів освітніх послуг. Основним завданням провайдерів є створення умов для ефективного навчання як засобу здобуття якісної освіти. «Зростання темпів розвитку призводить до скорочення циклів оновлення знань. При цьому «час життя» наукових теорій стає співставним з циклом навчання в традиційних освітніх закладах і виявляється суттєво коротшим за середню тривалість життя та період активної виробничої діяльності людини. Це створює принципово інші умови взаємодії науки та освіти, ставлячи перед освітою завдання забезпечення процесу безперервної та інтенсивної професійної перепідготовки та розвитку» [1, с. 150]. Вищезазначене й зумовлює актуальність проблеми взаємозалежності розвитку освіти і суспільства та шляхів вирішення її в системі післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом питанням післядипломної освіти присвячено багато наукових та науково-методичних праць, які стосуються різних аспектів функціонування системи підвищення кваліфікації. У них розглядаються загальнометодологічні питання (І.Анциферова, І.Белецький, В.Демчук, В.Дивак, Ю.Завалевський, В.Зарипова, В.Олійник, Н.Протасова, Т.Сущенко), зарубіжний досвід (О.Мусієнко, О.Поживілова, Л.Пуховська), рівневий підхід до курсового підвищення кваліфікації (О.Наумець), ефективність навчального процесу (В.Демчук, А.Зубко), менеджмент інноваційної освітньої діяльності (Л.Даниленко, Г.Єльнікова, В.Паламарчук), проблема структури професійного становлення молодого вчителя в системі неперервної освіти (Б.Дьяченко). Питанню визначення ролі діагностики потреб при підвищенні кваліфікації державних службовців приділили увагу В.Г.Понеділко, В.О.Шайдеров, О.Г.Пухкал та інші.

Метою даної статті є аналіз потреб клієнтів навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. У законі України «Про вищу освіту» (ст. 10) «післядипломна освіта» визначена як «спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду» [2, с. 117]. Основними складовими післядипломної освіти є перепідготовка (отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду); спеціалізація (набуття особою здатності виконувати основні завдання та обов'язки в межах спеціальності); розширення профілю (підвищення кваліфікації – набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності); стажування (набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків з певної спеціальності).

На сучасному етапі перед післядипломною педагогічною освітою ставляться вимоги: створення мотиваційного середовища, яке б визначало бажання людини до особистісного та професійного зростання, забезпечення можливості вибору форми підвищення кваліфікації, визнання за вчителем права самому виступати наставником своїх колег (при певній кваліфікації і т.д.). Завдання післядипломної освіти складніше, ніж вузівської, тому що значно важче провести діагностику і встановити потреби вчителів у ліквідації прогалин базової освіти в знаннях, умениях і навичках. Крім того, на плечі ППО лягає функція озброєння вчителів новими знаннями з теорії і методики викладання навчальних дисциплін, новітніх педагогічних технологій.

Для успішної самореалізації педагога у професійному соціумі післядипломна освіта ХХІ ст. має бути орієнтована на набуття педагогом необхідних компетенцій (знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, мотиваційної сфери) по мірі виникнення потреби в них. Завдання інститутів післядипломної педагогічної освіти сьогодні, в першу чергу, полягає у формуванні в педагога усвідомлення необхідності безперервної освіти; по-друге, у визначенні своїх навчальних потреб і задоволенні їх.

Технологічно процес навчання дорослої людини (педагога) передбачає початкову психолого-андрагогічну діагностику з метою виявлення: навчальних потреб, об'єму життєвого досвіду, фізіологічних та психологічних особливостей, когнітивного та навчального стилів.

Існують різні класифікації потреб людини. Загальновідома ієрархія А.Маслоу, яка визначає вроджену систему потреб людини. Відповідно можна говорити і про п'ять факторів, які мотивують діяльність: страх, нагорода, переборення, зростання (професійне та особистісне) та визнання. Серед них, як бачимо, є потреба в професійному та особистісному зростанні, яке можливо лише за умов навчальної діяльності.

На нашу думку, навчальні потреби можна визначити як усвідомлені та неусвідомлені педагогами. До усвідомлених відносимо: оволодіння інтерактивними та тренінговими методиками роботи з дітьми; інформаційно-комунікаційними технологіями; опанування вміннями ідентифікувати психолого-педагогічні особливості навчання та розвитку дітей... До неусвідомлених, але підсвідомо бажаних, відносимо: оволодіння вміннями ідентифікувати власні навчальні потреби; виробляти та приймати рішення; управляти освітніми проектами; установки до адаптивності, асертивності, критичного мислення, відкритості до інновацій, змін, внутрішньої готовності до безперервного навчання.

Існує велика кількість методів (опитування, анкетування, спостереження, тестування, аналіз ділових ситуацій, аналіз документації, інтерв'ю, самооцінка, самозвіт, оцінка керівником, спостереження спеціалістів, оцінка колег тощо), які дозволяють визначити навчальні потреби цільової аудиторії, на основі яких буде проектуватися навчальний процес (див. Табл. 1).

Типові усвідомлені навчальні потреби цільової аудиторії (педагогів)

Цільова група	Вчителі		
	Знання	Вміння	Установки
Навчальні потреби Знання теоретичних основ сучасних педагогічних технологій та вміння застосовувати теоретичні знання для вибору оптимальної технології навчання...	Знання основних теоретичних понять «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання»; знання структури педагогічної технології; знання сучасних підходів до класифікації педагогічних технологій; найбільш актуальні технології...	Вміння визначати структуру педагогічних технологій, проектувати технологічний навчальний процес...	Інноваційність; гнучкість; врахування індивідуальних особливостей учнів; рефлексія; технологічність...

Наступний етап діагностики передбачає виявлення об'єму і характеру життєвого досвіду дорослого, який навчається (педагога). Зокрема, життєвий досвід розглядається як єдність побутового, професійного та суспільного досвіду. Його наявність відрізняє дорослу людину, що навчається, від учня. Знання, практичні вміння і навички педагога слугують базою для подальшої освіти, є джерелом навчання дорослого та його колег, допомагаючи аналізувати й осмислювати різноманітні навчальні ситуації.

Знання про психологічні (тип темпераменту) та фізіологічні (понижений рівень зору) особливості тих, хто навчається, допоможуть найбільш ефективно організувати процес взаємодії. Андрагогічна модель передбачає, що у навчанні дорослих врахування психо-фізіологічних особливостей повинно допомогти викладачеві бути коректним під час проведення занять.

Індивідуальні особливості сприйняття й опрацювання навчального матеріалу визначаються навчальним стилем. Цій проблемі приділяється багато уваги у США. Існує декілька класифікацій навчальних стилів: Майерса-Бриггса, Д.Хоні та А.Мамфорда. Для андрагога важливим є визначення своєї аудиторії за різними параметрами:

- 1) Континуум N/S (інтуїтивність/сенситивність);
- 2) Континуум J/R (ті, хто роблять судження/ ті, хто відчувають);
- 3) Континуум T/F (мислення/чуттєвість);
- 4) Континуум I/E (інтроверт/екстраверт);
- 5) Групова

колективіст/практик/виконавець/спеціаліст);

роль(генератор/дослідник/координатор/організатор/аналітик/

- б) За стилем навчання (кінестетик, візуал, аудіал)

Ці знання мають велике значення для організації ефективного навчання в умовах індивідуалізації відповідно до андрагогічних принципів. За допомогою їх визначається діяльність не тільки того, хто навчається, а й того, хто навчає (див. Табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз навчальної групи

ПІБ учасника навчання	Параметр	Опис
...	N, R, T, E координатор Візуал	розглядати загальні моделі, можливість їх ілюструвати рухова активність,
...	N, J, F, I аналітик Аудіал	давати нові підходи технічно складні, можливість їх висловити
...	S, E Виконавець, Візуал	давати чіткі вказівки

Андроґічна модель передбачає і забезпечує спільну діяльність викладача і того, хто навчається. Для задоволення навчальних потреб дорослого (педагога) можна запропонувати різні шляхи. Крім курсів підвищення кваліфікації в інституті післядипломної педагогічної освіти ефективними є:

1. Керована самоосвіта.

Самоосвіта педагога має бути керованою і спрямованою. З одного боку, самим вчителем, залежно від своїх фахових потреб. З іншого боку, методичною службою. Інститут післядипломної освіти, як науково-методична інституція, може надавати педагогу не лише усні або письмові методичні рекомендації, а й проводити ознайомлення з теоретичним матеріалом з фахових проблем у курсовий та міжкурсний періоди, розміщуючи на сайті інституту літературу відповідної тематики, виставляючи визначений і підготовлений керівником та куратором курсів теоретичний матеріал з окресленої проблематики, котрий майбутній слухач курсів підвищення кваліфікації зможе опрацювати у режимі дистанційного навчання тощо.

2. Наставництво.

Ефективні наставники відкриті до змін; володіють навичками вирішення проблем; мають навички менеджменту; навички ефективного спілкування; володіють змістом програми, різноманітними методами та формами навчання і вмінють передати свої знання та сформувати відповідні вміння/навички та установки у підопічних. Таке навчання є доступним, не потребує відриву від професійної діяльності. Крім того, наставницька робота є ефективною та результативною, оскільки формує не лише вміння/навички задоволення навчальних потреб учня, як клієнта освітнього закладу, але і зразки поведінки учителя та його морально-етичні, ціннісні установки.

3. Навчання через дію. Участь у різноманітних семінарах і тренінгах з питань, які цікавлять вчителя. Формування внутрішньої мотивації до задоволення навчальних потреб.

На сьогодні доведено, що 90 % засвоєння матеріалу отримує той, хто навчає цьому інших, тому стосовно педагога можемо стверджувати: для успішного формування установок в учнів необхідно, щоб ними, в першу чергу, володів сам учитель. Наприклад, під час навчально-методичного семінару-тренінгу за програмою «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» учасники оволодівають інтерактивними методиками роботи з підлітками щодо формування відповідальної, безпечної поведінки, позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. В той же час усі ці якості, впродовж тренінгу, формують у собі. Це дає високу ефективність та економічність освіти педагога.

Висновки. Отже, інститути післядипломної педагогічної освіти повинні орієнтуватися на навчальні потреби педагогічних працівників. Для більш якісної організації навчального процесу потрібно проводити первинну психолого-андрологічну діагностику, яка дасть уявлення викладачеві про життєвий і професійний досвід слухачів, їх психологічні і фізіологічні особливості, допоможе обрати найбільш прийнятні і ефективні методи навчання дорослих.

Навчальні потреби дорослих повинні лягти в основу керованої самоосвіти педагогів, наставництва, проведення різноманітних тренінгів і методичних семінарів.

Резюме. Стаття присвячена дослідженню особливостей навчання дорослих в системі післядипломної педагогічної освіти. Визначено необхідність початкової психолого-андрологічної діагностики навчальних потреб, фізіологічних та психологічних особливостей педагогів. Звернено увагу на стилі навчання дорослих. Запропоновано різні шляхи задоволення їхніх навчальних потреб. **Ключові слова:** андрагогіка, безперервна освіта, психолого-андрагогічна діагностика, навчальні потреби, освіта дорослих.

Резюме. Статья посвящена исследованию особенностей обучения взрослых в системе последипломного педагогического образования. Определена необходимость первичной психолого-андрагогической диагностики учебных потребностей, физиологических и психологических особенностей педагогов. Обращено внимание на учебные стили взрослых. Предложены различные пути удовлетворения их учебных потребностей. **Ключевые слова:** андрагогика, непрерывное образование, психолого-андрагогическая диагностика, учебные потребности, образование взрослых.

Summary. The article deals within vestigation of adult teaching peculiarities in teachers' post-graduate education. The necessity of primary psychological-andragogical diagnostics of learning needs, physiological and psychological characteristics of teachers is determined. It focuses attention on styles of adults training (teaching). Various ways to satisfy their educational needs are proposed. **Keywords:** andragogy, lifelong education, psychological-andragogical diagnostics, educational need, adult education.

Література

1. Бизнес-образование: специфика, программы, технологии, организация [Текст] / под. общ. Ред. С.Р.Филоновича. – М.: Издательский дом «ГУ ВШЭ», 2004. – 180 с.
2. Закон України “Про вищу освіту” [Текст] // Законодавство України про освіту. Збірник законів – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 159с.
3. Змеев С.И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых [Текст] / С.И.Змеев. – М.: ПЕРСЭ, 2007. – 272с.
4. Олійник В. Загальнотеоретичні підходи до управління і їх вплив на розвиток системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників [Текст] / В.Олійник // Шлях освіти. – 2003р. – №2. – С.6-11.
5. Олійник В. Цілеспрямована підготовка педагогічних кадрів до високопрофесійної (конкурентноздатної) праці [Текст] / В.Олійник // Післядипломна освіта в Україні. – 2003р. – №3. – С.31-34.